

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՏՕՆԸ

Արդէն սկզբնական ձախողութիւններ և անհամբարախուժիւններ ծնունդ կուտային կարծես, որ համազգային այդ Մեծ Տօնը իր բարձր նշանակութեան մէջ չըմբռնենք ու պանծացնենք ըստ արժանւորի:

Դեռ առջի մէկ օրէն անոր կատարուածին չորսը կռիւներ յարուցեցեցան Կովկասի մէջ Մալխասեանի և Լէօի միջև Հայոց Գիրքերու Գիւտին և Հայ Տպագրութեան թուականի ձեւումին առթիւ և յայտնի է թէ հակամարտ ինչ բանակաւորներ տեղի ունեցան: Ու արդէն մեր ո՞ր գործը, առաջը կռիւի յետոյ գտած է որ...

Իզմիրեան Ս. Կաթողիկոսի օրովէն էր որ վճռուեցաւ 1500 ամսակի և 4.0 ամսակի այդ կրկնապէս Մեծ Տօնը պանծացնել: Հայրենակցական հրամանին համաձայն այդ Տօնը սահմանուեցաւ կատարել հոկ. 12—13 ին Կովկասեան հայերը գէշ աղէկ համաձայնութեան մը գալով իրենց պարտքը կատարեցին ժամանակին և անր նպատակին յատկացուելիք Ֆօնտին համար ալ հարկը հազարաւոր բուլկիներ գոյացուցին:

Իսկ ինչ ըրինք մենք Թրքահայերս Բիթերնի բերանիս դարձուցինք պարզապէս համազգային այդ Մեծ Տօնին կատարումը:

Կը յիշեմ թէ անցեալ տարի, մեր երկիրը պատերազմի մէջ ըլլալով, յետաձգեցինք այդ Թորեխանները կատարել տարուան մը ընթացքին մէջ, թէ և աւելորդ ու անմիտ յետաձգում մըն էր տեղի ունեցածը: Որովհետև վատն գիտէինք թէ մեր երկրորդ ո՛չ խաղաղելիք ունի և ո՛չ ալ հանգիստ սրտով օր մը կարելի պիտի ըլլայ կատարել այդ տօնը: Եւ յետոյ՝ պատերազմները մեզի ինչ ալ գելք կրնային ըլլալ Ազգային ներքին տօնը կատարելու վայելչապէս և հարկ եղած չլեքով: ասի. կա դեռ մինչև ցայսօր ալ չի կարողացածք ըմբռնել, մասնաւոր որ վերջին մէկ քանի ամիսներու ընթացքին պատերազմ ալ չուէինք և համեմատաբար աւելի խաղաղ սիւնակի մը մէջ կը գտնուէր մեր երկիրը:

Ուրեմն պատճառը մեր երկրին վրդվումներն ալ չէին, այլ, ինչպէս կ'ըսեն խլոտին ցուրտն է մամանայ, մեր սննդակուլութիւնը, մեր անվճռականութիւնը, մեր սովորական անփութութիւնը եղած էր և քիչ մըն ալ ազգասիրութեան հանդէպ մեր սրտին կրակին մարած, մշողած, լմնցած ըլլալը: Մեր ամէն բանին վրայ մեռելի հող ջանուած ըլլալ կարծես, ինչպէս անհասներ, նոյնպէս ազգեր կան, որ մշտնջենապէս անաջողութեան են. անոնք ոսկի բռնեն հող կը կորի կարծես: Մենք այդ յաւիտենական անջողութեան ենք:

Երբ այս տօնը ուրիշներ կատարէին, ազգահով ըլլանք թէ մենք տարբեր հասկացողութիւն մը և հսկայ մէսթ մը պիտի դնէին, ցոյց տալու համար աշխարհին թէ իրենք ամենէն հին քրիստոնեայ ազգերէն մէկը եղած են, թէ իբր մօտ 2000 տարիէ ի վեր ծանօթ ծաղկած լեզու մը ու գրականութիւն ունեցող ազգ մը ըլլալէ զատ, 1500 տարիէ ի վեր ալ իրենց սեպական գրերն ունեցած են և թէ Տպագրութեան գիւտէն անսխալապէս վերջ տպագրութեան ձեռնարկող ազգերու մէջ ալ իրենք էն առաջին շարքերու վրայ կը գտնուէին: Ինչո՞ւ պիտի կարելի չըլլար օրինակի հա-

մար այդ առթիւ ցուցանանքներ սարքել, մեր հազարաւոր հին ու մագաղաթեայ ձեռագիրները անգուգական գրչագիրները ցուցագրել, ինչու պիտի կարելի չըլլար աշխարհին ծանօթացնել մեր տպագրութեան, քարտիզատպութեան, գեղագրութեան ու գեղարուեստի մէջ ունեցած և ձեռք բերած հմտութիւնները: Ինչ ըրաւ Կովկասն ալ այս ուղղութեամբ և ըմբռնումով, բացի դրամական խոչոր հաւաքումներէ:

Իսկ ինչ ըրինք մենք Թրքահայերս մասնաւորապէս:

Դեռ Պոխը տեղէն թնդացած չուէր. մինչ Թորեխանին համար սահմանուած երկու տարին լմնալու ահա ամիս մը միայն մնաց: Շատ մը գաւառներ, որոնց մէջ Իզմիրն ալ տեղերնէն չարժած անգամ չուէին: Հազիւ լսեցինք Տարօնի մէջ, ուր Հայ գիրն ու գրականութիւնը ծաղկեցաւ, սուսիկ փուսիկ Թորեխանի մը կատարումը, և յասորիք ալ Եւզղիայի Յովհան Ոսկերչեանի վանքին հանդէսները, ուր այդ առթիւ մասնաւորապէս պանծացուցեր են Թօգատցի Աբգար Դպիրի անունը, որ օտար մթնոլորտի մը տակ առաջին հայ թրթր՝ Ազգարարը հրատարակած է:

Մեծ Թորեխաններու կատարումը կարծես մեր մէջ նմանեցաւ սուգի տուներու մէջ կատարուած հարսնեքի մը, ինչպէս ըսինք սուսիկ փուսիկ. մինչ այդ պէս պիտի ըլլայ. Ամօթ մեզի պէս զի ակնացած ազգի մը:

Դեռ Ֆօնտին նպատակն անգամ որոշուած չէ. նոյնպէս սահմանուած չէ թէ քանի՞ պիտի հասնի, երբ պիտի փակուի. ինչպէս պիտի գործածուի:

Ինչո՞ւ համար Ս. Հայրապետը ինք չորոշէր տիրական հրամանով մը Թորեխանի օրն ու ժամը ամէն տեղի համար մի եւնոյն ժամանակ կատարելի և ամիսներ առաջ սրբատառ կոնգակովմը չի հրամայէր Ռուսիայի, Թուրքիոյ, Պարսկաստանի Հայերուն և բոլոր հայ գաղթավայրերու. սրպէսզի այդ Տօնը առնէր իզգ. տօներու ամենէն սեփին հանգամանքը: Ինչո՞ւ ինք չի վճռէր Ֆօնտին գործածութեան նպատակը և եղանակը: Ինչո՞ւ ան, նոյն իսկ ինք անձամբ, չ'ամեթէ այդ կարելի չէր, գոնէ իրեն փխտնորդաբար նախագահէր Հայոց Պատրիարքը Տարօնի մէջ Սրբոցն Սահակայ և Մեսրոպայ չիրիմներու վրայ կատարելու, աշխարհիս չորս ծայրերէն և նոյն իսկ գաղութներէ հրաւիրելով ծովածաւալ ժողովուրդը և պատուիրակներ:

Ո՛չ, չեղա՛ւ այս տօնը իր մեծ ու անգուգական պատկառանքին մէջ, իսկալ ըմբռնումի մը քարձրութիւնը չ'ունեցաւ ան, և աւելի լրեւնեցինք քան վիհացուցինք: Մեր Սրբազան նախահայրերու ու կորները պիտի չի հանգստանան և պիտի բողոքեն մեր անտարբեր արարքին դէմ:

Ո՛չ, չեղա՛ւ այս Այնյափ գէշ եղանակը Թորեխանները, այնչափ կցկոտուր անսիրտ ու սուսիկ փուսիկ, որ եթէ կարելի ըլլար, պիտի առաջարկէինք միշտ հիմա եղածը չեղեալ նկատել և նորէն ձեռնարկել:

Ամօթ քեզի, մեռած, սատկած Հայոց Ազգ...

Ա.Գ.Ս

Ա. Զ. Դ

Հոգ. Որբ. Ընկերութեան Որբանոցը Էլմասեան փողոցէն փոխադրուած ըլլալով Սուրուր փողոց՝ նախկին Ներսէսեան Որբանոցի շէնքին մէջ, կ'իսկողութի բարեսէր ազգայիններէ իրենց նախաձեռնութիւնները կամ գիւտումները հոն ընել: